

Miraklernes tid er endnu ikke forbi -

eller: Shakespeare, Niels Hansen Jacobsen og historien om en statuette

Teresa Nielsen

På Salon National des Beaux Arts viste billedhugger Niels Hansen Jacobsen i 1902 et gipsportræt af Georg Brandes.¹ I brunglaseret stentøj stod det i modellens arbejdsværelse, der i dag tilhører Nationalmuseet. I gips findes busten blandt andet på Vejen Kunstmuseum. På væggen dér hænger også et portræt af Georg Brandes (1842-1927). Det er udført i samme form som busten fra 1902, men Hansen Jacobsen (1861-1941) har valgt kun at gengive ansigtet, der bliver til en dramatisk maske. Dette portræt udstillede han i 1910 på Den Frie hos sammenslutningen "De frie Billedhuggere".² Han gav det en giftig galdegrøn glaseret overflade - måske en symbolsk hentydning til den manglende danske anerkendelse af Brandes.

De store enere

Særlig indflydelse på den symbolistiske strømning fik Brandes' artikel „Aristokratisk Radikalisme“, der stod at læse i tidsskriftet *Tilskueren* i forlængelse af hans forelæsninger i 1888 om den tyske filosof Friedrich Nietzsche.³ Her fremlagde han Nietzsches tanke, at samfundet var blevet nihilistisk, fordi gudstroen ikke længere spillede nogen central rolle i folks liv. Brandes gjorde sig til fortæller for tanken om "det store Menneske" i religionens sted. "Det store Menneske" defineredes som én, der i kraft af sit særlige væsen og sine evner ville være blandt kulturens bærere. Den tanke fik stor betydning for symbolisterne, der opfattede kunstneren som et ganske særligt menneske, en *séer*. Uden det guddommelige så de kunsten træde i religionens sted. Kunsten kunne nu byde det moderne menneske et rum til fordybelse og erkendelse.

Fra 1870'erne og videre frem mod århundredeskiftet var de unge kunstnere levende optaget af Brandes' ord og tanker – fra hans agiteren for en realistisk kunst, der kunne sætte problemer under debat over hans drejning mod den symbolistiske kunst, hvor han med sit europæiske udsyn eksempelvis meget tidligt skrev om den tyske kunstner Max Klinger (1857-1920), der på europæisk plan er et vigtigt bindeled i overgangen mellem realisme og

symbolisme.⁴ På Vejen Kunstmuseum hænger hans store radering, *Toteninsel* efter Arnold Böcklins maleri, og i en montre ligger udvalgte blade fra hans grafikmappe, *Amor og Psyche* (deponeret fra Sønderjyllands Kunstmuseum). De danner en optakt til de danske symbolister med grafikerens Hans Nikolaj Hansen (1853-1923) som en overgangsfigur mellem realisme og symbolisme.⁵

Georg Brandes og kunstnerens Shakespeare

I 1895-96 udkom Georg Brandes store biografi om William Shakespeare. Han blev som den første af en række udvalgte historiske skikkelser eksponent for Brandes' fascination af de store enere. Mange år senere fulgte biografierne om bl.a. Goethe, Cæsar og Michelangelo. Brandes' bog om Shakespeare kom til at præge en række danske billedkunstnere, og en del relaterede værker findes i dag på kunstmuseet i Vejen.⁶

I en montre på museet ligger en håndskreven tekst, hvor Hansen Jacobsens gode ven, Jens Lund (1871-1924), præsenterer sine tre

Niels Hansen Jacobsen: Georg Brandes. Maske. Udstillet 1910 hos sammenslutningen "De frie Billedhuggere". Stentøj, grøn glasur. 38,5 x 27,8 x 20,2 cm. Vejen Kunstmuseum, inv. nr. 216. Foto: Lars Bay

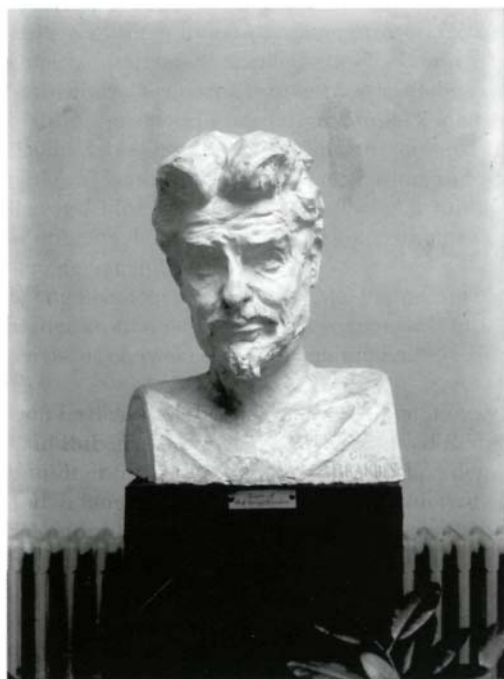

kapitelillustrationer til Georg Brandes' Shakespeare biografi: *Ungdom, Manddom og Sidste Leveaar*. Det har ikke været muligt at finde illustrationerne i en dansk udgivelse af Brandes' bog. Selv valgte Jens Lund i 1899 at trykke sin tekstintroduktion og de tre illustrationer i farver i bogen *Forvandlede Blomster*. Dér skriver han om tegningerne: "Under læsningen af Georg Brandes' Shakespeare saa jeg en sælsom Blomst vokse ud af Bogens Blade: en saftfuld Plante med Blomster i Knop, lig Faner, i blaa festlige Farver og med runde, uregelmæssige takkede Blade, svulmende af Renæssancetidens Livskraft, - og om den stod Skoven i Vaarens lysegrønne Pragt. Jeg kaldte den Shakespeares Ungdom. Den udviskedes, men i stedet traadte en fuldt udsprungen Blomst, hvis Støvdragere dannede en Krone, en fantastisk Fyrstekrone, og Blomsten steg opad, baaren af to mægtige Blade, - omgivet af Sommerens dybe grønne. Jeg kaldte den Shakespeares Manddom. Saa svandt den bort og frem gled, lig en Svane, den sidste Blomst i brusende, herlig Stoltthed; den gled for udbredte Vinger, med halvt lukkede Blomsterblade, ind mod Udødelighedens Land i Skær af Høstskovens brogede Glans. Den blev mig et Symbol på det ubøjelige, stolte Genis, den ensomme, uforstaaede Shakespeares sidste Aar." De tre tegninger er dateret 1896 og udført i begyndelsen af den tid (1896-99), hvor Jens Lund var bosat i Paris for blandt andet at gå til undervisning på Académie Julian. I storbyen var han en hyppig gæst hos Hansen Jacobsen, hvis atelier på 65, Boulevard Arago blev mødested for en gruppe danske symbolister. I sin inderste kerne talte den - ud over disse to - også billedhuggeren Rudolph Tegner (1873-1950) og tegneren Johannes Holbek (1871-1903).⁷

Ser man efter i deres produktion, viser der sig en række Shakespeare motiver. Hos Rudolph Tegner materialiserede de sig dog først i 1937-38, da han modellerede Hamlet, Ofelia (begge opstillet i bronze i Helsingør) og en gigantisk henslængt Shakespeare figur.⁸ Mere end et årti tidligere havde Tegner i 1922 udført et portræt af Georg Brandes. Denne var i oktober 1915 blandt Tegnens fortalere ved præsentationen i Københavns Rådhus af modellen til den stort tænkte skulpturgruppe, *Livets Port*.⁹

Også Johannes Holbek nåede at tage livtag med Shakespeare motiver. Året før sin død udførte han i gouache et studie af Kong Lear og narren (ill. side 38). Det lykkedes i 1971 Vejen Kunstmuseums daværende konsulent, grafikeren Jørgen Rømer, at erhverve billedet til samlingen.¹⁰ Hastigt og enkelt har Holbek vist os de to, der sammen stryger af sted fjernt fra alfarvej - valget af det mørke baggrundspapir gør det ud for nattemørket eller stormen, der

Niels Hansen Jacobsen arbejder på sin buste af Johannes V. Jensen. Optagelsen er formentlig fra omkring 1906 i hans atelier i København. Bag skærmen ses Kong Lear. Brandes-busten er påfaldende anbragt på atelierets varmeste sted - ovenpå kakkelovnen. Scannet fra Hansen Jacobsens gamle glaspladenegativ. Vejen Kunstmuseum.

Niels Hansen Jacobsen: Georg Brandes. 1902. Gipsbuste. 59,5 x 47,5 x 39,5 cm. Vejen Kunstmuseum, inv. nr. 146. Scannet fra Hansen Jacobsens gamle glaspladenegativ. Vejen Kunstmuseums arkiv.

Niels Hansen Jacobsen: Skitse til Kong Lear. Kendes kun fra dette foto. Scannet fra Hansen Jacobsens gamle glaspladenegativ. Vejen Kunstmuseums arkiv.

fysisk raser omkring dem og psykisk har fat i Kong Lears hjerne og hjerte. Holbek tog også et andet Shakespeare-tema, Romeo og Julie, op i en tegning fra 1898, som han dedicerede til Jens Lund.¹¹

I en vægmontre ved siden af Georg Brandes' maskeportræt og Johannes Holbeks gouache står på små hylder en række af Niels Hansen Jacobsens keramiske statuetter, der knytter an til nogle af Shakespeares skuespil. Som størsteparten af billedhuggerens keramik er ingen af dem daterede, men de formodes at være fra perioden 1904-1912.¹² Blandt dem er et par statuetter over motivet Lady Macbeth,¹³ og i 2003 modtog museet en beslægtet statuette (ill. side 40 f.n.), der ser ud til at være lavet i samme fase, og kunne knytte an til enten Lady Macbeth temaet, eller måske er hun snarere en sky Ofelia? I montren står også en keramisk gruppe (ill. side 41), der stilistisk minder om de øvrige statuetter. Den er købt på auktion, og har desværre ikke en bevaret titel. Kan denne fristelsesscene - den unge mand, der lokkes af den susende ånd - måske være hentet fra en tekst af Shakespeare?

Med sikkerhed ved vi, at Hansen Jacobsen i 1905 på De frie Billedhuggeres første udstilling i stort format viste sin *Kong Lear*, der i gips kan ses i museets Skulptursal (ill. herunder). I vægmontren står to bud på figuren. Den ene (ill. side 38 f.n.) er i hele sin form meget beslægtet med det endelige værk, og blev i 2004 af gipskonservator Jørgen Bau afstøbt, og står nu også i en hærdet gultonet gips i en afformning på en lille sokkel i Skulptursalen. Den anden statuette har samme motiv som Johannes Holbeks gouache (ill. side 39 f.o.).

Genforening af Kong Lear og narren

Den ludende konge har en fascinerende hvid og rosa glasur. I mange år – og mindst siden 1941, da boet blev delt ved Niels Hansen Jacobsens død – har han stået alene. Med fragmentet af et ben og spor af en fod, røber tydeligt, at der oprindeligt har været én ved hans side – en figur, som billedhuggeren i den endelige, store version bortvalgte for at koncentrere sig helt om hovedpersonen, Kong Lear alene.

Ved det, der kunne ligne et mirakel, er den anden del af statuetten nu dukket op - måske 75 år eller mere efter at de blev skilt. En aften var jeg på besøg hos en af billedhuggerens fjernslægtninge, og stod og kiggede ind i et glas-skab. Pludselig blev blikket fanget af en hvid-

Niels Hansen Jacobsen: Kong Lear. 1905. Gips. 195 x 184 x 102 cm. Vejen Kunstmuseum, inv. nr. 147. Scannet fra Hansen Jacobsens gamle glaspladenegativ. Vejen Kunstmuseums arkiv.

rosa glasur. "Hov, der er jo narren", røg det ud af mig. "Hvilken nar?" spurgte ejeren, "Sådan har den altid set ud." Omhyggeligt monteret på en træsokkel stod dér et fragment af en lille figur, der i sin tid enten med forsæt er brækket løs fra kompositionen af en ihærdig billedhugger, der ville se effekten af at lade hovedpersonen stå alene, eller måske er narren ganske enkelt slået af ved et hændeligt uheld? Ser man nærmere på ham, står det klart, at han har været udsat for lidt af hvert. Begge hans arme har været brækket af og er limet flere steder. Efter en lille snak om museets amputerede figur blev aftalen straks, at figurfragmentet skulle med hjem til Vejen. Takket være konservator Lizzie Thamdrups tålmodige trylleri, er de to dele med henholdsvis inventar nummer 242 fra den gamle bestand, som museet arvede efter billedhuggeren, og erhvervelsen fra foråret 2007, med nr.1595, nu endelig forenet til den oprindelige figurgruppe. Det viste sig, at de passede præcist sammen, på nær en benstump, der desværre er gået til, men den lille mangel slår dog ikke skår i genforeningens glæde.

Johannes Holbek: Kong Lear og Narren. 1902. Tusch-og dækfarve på brunt papir. 38 x 50 cm. Vejen Kunstmuseum inv. nr. 648.

Niels Hansen Jacobsen: Skitse til Kong Lear. Formodentlig fra tiden omkring 1904. Brændt ler. 19,5 cm høj. Vejen Kunstmuseum, inv. nr. 209.

Niels Hansen Jacobsen:
Kong Lear og narren.
Formodentlig fra tiden
omkring 1904. Glaseret
stentøj. 19,1 cm høj.
Vejen Kunstmuseum,
inv. nr. 242 + 1595.

Som statuetten står nu, kan man fint opleve båndene mellem kongen og hans skattede nar. Forrådt af sine to ældste døtre, frakendt sit følge og kun hjulpet af få, bliver narren hans trofaste følgesvend, mens han raver vanvittig om på heden. I dramaet beskriver Shakespeare forholdet mellem de to. Han fortæller om narren, der på sin egen vis imiterende, drillende forvrænger ordene og tonefaldet i kongens tale. I narrens let tilbagekastede holdning og den teatraliske håndstilling er det som om han - i det vi som tilskuere ved er dyb kærlighed - gør nar af kongens patetiske holdning.

Hvorfor var det, af alle de mulige Shakespeare motiver, netop Kong Lear, som Niels Hansen Jacobsen valgte at føre op i stort format? Måske den passage fra 3. akt, som han i kataloget i 1905 valgte skulle følge figuren, siger det hele: *"Men Stormen i min Sjæl har taget bort al anden Følelse fra mine Sanser undtagen den, som banker her i Hjertet."* Efter at han i 1902 havde mistet sin højt elskede hustru, Gabriele – af de øvrige venner fra tiden i Paris blot kaldt "Madame" – har han formodentlig følt en identifikation med Kong Lear, der i sine følelsers vold stod som en gal ved siden af verden.

Slutteligt skal der sendes en taknemmelig tanke til den betænksomme person, der tog vare på det keramiske fragment. Og som i ethvert lykkeligt afrundet eventyr følger en lille morale: Uden mange års indgående kendskab til Niels Hansen Jacobsens værker og museets samling havde denne tilfældige genforening ikke kunnet finde sted. *So much for connoisseurs-hip!*

Noter

- 1 Portrettet blev første gang udstillet med afkortet skulderparti, som billedhuggeren efter konstruktiv kritik fra Francis Beckett ændrede til den faste form, som vi i dag kender. Læs mere om Hansen Jacobsens værker på Vejen Kunstmuseums hjemmeside: www.vejenkunstmuseum.dk – klik på Hansen Jacobsen i øverste tværbjælke og vælg dernæst "NHJ skulpturer" i menuen til venstre.
- 2 Niels Hansen Jacobsen var i 1905 medstifter af sammenslutningen "De frie Billedhuggere" sammen med Anders Bundgaard, Viggo Jarl og Rudolph Tegner. I 1914 fusionerede sammenslutningen med Den Frie. Billedhuggerne stod for opførelsen af den første af træbygningens 8-kantede udstillingssale. Ved flytningen af bygningen i 1914 fik Den Frie sin nuværende form med to symmetrisk opførte 8-kantede sale. Læs mere om sammenslutningen og skulptursalen i "De frie Billedhuggere" af Teresa Nielsen, katalog til Vejen Kunstmuseums udstilling af samme navn i 1996.

Niels Hansen Jacobsen:
Kvindestatue. Lady
Macbeth. Ca. 1905. Glaseret
stentøj. 18,2 cm høj.
Vejen Kunstmuseum,
inv. nr. 243.

- 3 Artiklen blev i 1889 trykt side 565-613 i *Tilskueren - Maa-
nedsskrift for Litteratur, Kunst, Samfundsspørgsmaal og
almenfattelige videnskabelige Skildringer* under overskriften:
"Aristokratisk Radikalisme – En Afhandling om Friedrich
Nietzsche".
- 4 Den 31. juli 1881 tryktes i *Ude og Hjemme* Georg Brandes' artikel om Klinger.
- 5 I Berlin gjorde Hans Nikolaj Hansen flittigt brug af grafik-
eksperten og forhandleren Felsing, som også Klinger
brugte. Om de mødtes vides dog ikke med sikkerhed. Se
også Jens Peter Munks artikel "Europæisk udsyn – Frugter
af Hans Nikolaj Hansens udenlandsrejser" i kataloget til
Vejen Kunstmuseums Hans Nikolaj Hansen-udstilling i
1996.
- 6 Publikationen har naturligvis også påvirket mange andre
kunstnere i samtiden – ved et vilkårligt dyk i korrespon-
dancen mellem Harald og Agnes Slott-Møller kan man
læse i hans brev af 9. juli 1895, at han sender hende "6.
Hæfte af Shakespeare". Det kgl. Bibliotek.
- 7 Læs mere om kredsen i den biografi om billedhuggeren,
som Niels Th. Mortensen udgav i 1945, eller Maria Fabri-
cius Hansens artikel "Niels Hansen Jacobsen – Skulptur
og keramik" i Vejen Kunstmuseums bestandskatalog fra
1991 samt i Teresa Nielsens artikel "La Cité Fleurie, Niels
Hansen Jacobsen og den samtidige franske kunstnerkera-
mik" i kataloget til museets 1999-udstilling af fransk art
nouveau keramik.
- 8 Se Teresa Nielsen: Katalog over Skulpturer, Rudolph Teg-
ners Museum, 1995, side 110-114. Den mægtige Hamlet i
gips måler 2,72 x 3 x 2,65 meter. I 1948 var den prøve-
opstillet ved Marienlyst Slot, Helsingør.
- 9 Som en kurios fodnote kan tilføjes, at blandt de mange
sære ting, som billedhuggerens enke, Elna Tegner, har
lagret i Tegner museets arkiv ligger der en indpakket lok
af Georg Brandes' hår.
- 10 Studiet af Kong Lear og narren måler 380 x 500 mm, bæ-
rer signaturen JH og årstallet 1902. Værket har inventar
nummer VKV 648.
- 11 Katalog over tegninger af Johannes Holbek, Silkeborg
Kunstmuseum 1995, nr. 37.
- 12 Vi ved med vished, at Kong Lear figuren stod færdig i for-
året 1905. Skitsearbejdet har derfor formodentlig allerede
været i gang i 1904. Og da Kunstindustrimuseet i 1912
erhverver en Lady Macbeth statuette, er dette årstal taget
som det andet yderpunkt. Det er dog også muligt, at statu-
etten var nogle år gammel, da den indgik i samlingen i
København.
- 13 Det drejer sig om Inv. VKV 243 og VKV 1312. I 1912 er-
hvervede Kunstindustrimuseet i København en stærkt bes-
lægtet statuette af Lady Macbeth, inv.nr. A 26/1912.

*Teresa Nielsen er museumsinspektør ved Vejen Kunst-
museum*

Niels Hansen
Jacobsen:
Kvindestatuette.
Lady Macbeth
(?). Ca. 1905.
Glaseret stentøj.
Vejen Kunst-
museum,
inv. nr. 1312.

Niels Hansen
Jacobsen:
Ofelia (?). Ca.
1905. Glaseret
stentøj. 17,2
cm høj, sokkel
af træ diameter
7,8 cm. Vejen
Kunstmuseum,
inv. nr. 1437.

*Niels Hansen Jacobsen: Fristelsesscene. Shakespearemotiv (?). Ca. 1905. Glaseret stentøj.
Vejen Kunstmuseum, inv. nr. 930.*